

1565. június 22-én a protestánsok János Zsigmond hallgatólagos jóváhagyásával Szent László váradi sírját föltörték, földi maradványait széjjelhányták. A szent király tetemének még föllelhető darabjait I. Rákóczi György az ún. Aranyos bástyába menekítette. Más ereklyéket Náprági Demeter püspök szerzett meg, s vitt magával Gyulafehérvárra. Ide került egy rövid időre a herma is, ahonnan azután Győrbe vándorolt.

A 18. században azután az ismert ereklyékből még sok leválasztás történt. Így került többek között Bécsbe, a Szent István templomba is. Külön története van a győri Szent László hermának, amelyből a váradiak sürgetésére 1775-ben választottak le egy kis szilánkot. A partikulárét előbb egy hegyikristály lemezbe zárva tartották, majd a 19. században Schlauch Lőrinc váradi püspök az eredeti mintájára egy új hermát készíttetett őrzésére. 1867-ben a római Szent Péter bazilika kapott az esztergomi ereklyéből egy darabot.

Az elkövetkező időszakban azután már csak egy-egy ismertetés, évforduló, vagy éppen tudományos felfedezés kapcsán kerültek szóba a szent király ereklyéi. Így 1904-ben, amikor a kassai székesegyházban rábukkantak gerincscsontjára. Újabb leválasztások is akadtak és néhány partikuláré magánygyűjteménybe is került. Földolgozásuk a talán most sorrakerülő kutatások feladata lehet a Szent Lászlóhoz kapcsolódó egyéb emlékekkel (bárd, halotti jelvények, palást stb.) együtt.

HOLLÓSI ÉVA

Szent László a magyar képzőművészetben

Nyolcszáz éve, 1192-ben avatta III. Béla magyar király pápai jóváhagyással szentté 97 évvel korábban elhunyt őst, I. Lászlót. Még bátyja, Géza uralkodása alatt bizonyította László lovagi erényeit, az ifjú herceg mind a külső ellenséggel szemben, mind Géza oldalán a Salamon ellen folytatott harcokban elévülhetetlen érdemeket szerzett. Géza halála után 1077-ben lépett László a magyar trónra és 18 éves uralkodása jelentette a feudális Magyarország első virágkorát. I. László fejezte be az István által megkezdett korszerű közigazgatási rendszer és egyházszerkezet kiépítését. Lászlót a középkorban a pogányok ellen harcoló lovagkirály alakjában ismerte a néphagyomány, kultusza főként I. Lajos és Zsigmond idején virágzott.

Az Árpád-ház kanonizált tagjainak tiszteletét egyrészt az egyház, másrészt a dinasztia indította el. A három „szent király” — István, Imre és László — Thüringiai Erzsébettel együtt szerepel a 13. század végének egyetlen reprezentatív, szenteket felvonultató emléken, az ún. *Berni diptichonon*. Ez a jelenleg Bernben őrzött, Magyarországról származó házioltár a Mindenszentek liturgiáját veszi alapul, így sorakoztatja fel a római egyház, az egyházi rendek, a magyar egyház és a királyi család szentjeit.

A 12-13. századi — főként írásos forrásokból ismert — előzmények ellenére is megállapítható, hogy a szent királyok kultusza elsődlegesen az Anjou-kor terméke. A kultusz központja nyugvóhelyük, Székesfehérvár illetve László esetében Várad volt, de mindkét helyen együtt ápolták mindhárom szent tiszteletét. Első közös ábrázolásuk feltehetően a székesfehérvári bazilikában volt, de Várad is központi szereppel bírt. Előképet a három magyar szent együttes tiszteletére a három bibliai király szolgáltattott. István a bölcs, öreg király, László a középkorú, aktív harcos, Imre pedig a vallásban elmélyülő ifjú megtestesítője. Így a három szent a korszak fő embereszményeit is megtestésítette, ugyanakkor a három életkor, a három temperamentum, az egyház illetve az ország szolgálatának három módja is megjelenik ábrázolásukban.

A 14. század harmincas-egyvenes éveiben alakult ki a három szent legendájának ciklikus ábrázolása. A *Magyar Anjou Legendárium* Jacobus de Voragine *Legenda Aurea*-ja nyomán készült és különböző szentek — köztük több magyar — életét illetve csodáit mutatja be képsorozatokban hosszabb-rövidebb magyarító szöveggel. László a földi királyságot elutasító, imádkozó, keresztes hadjárattal foglalkozó, az egyházat fegyverrel is oltalmazó szent alakjában jelenik meg. A kun kezéből megmentett magyar lányban — a Vatikáni Könyvtár 83-as fóliájának harmadik jelenete szerint — László Szűz Máriára ismer. Ez az esemény a magyar király legendáját Szent Györgyéhez kapcsolja, aki hőstette jutalmául a sárkány karmaiból kiragadott lányban szintén Máriára ismer.

A *Képes Krónika* még terjedelmesebb képsort szentel László történetének, egyforma részletességgel taglalja a herceg, majd a király életét. A lánymentés szerepel ugyan egy képen, de a pihenés már nem. Időben egymás után következő jeleneteket egyesít a miniátor egy képen, amikor Szent Lászlónak egy vadászaton angyal jelenik meg és megparancsolja, hogy azon a helyen Szűz Mária tiszteletére templomot építtessen. Jobb oldalt az előtérben áll a király, és felemelt karjával az épülő templomra mutat. Nem messze tőle egy kőműves maltert kever, a háttérben egy másik munkás a falat rakja. A miniátor oly mértékben kedvelte Lászlót, hogy azokon a lapokon, ahol a scriptor nem hagyott iniciálénak vagy miniatúrának helyet, a lap alján négy kis kerek képecskében meséli el a történeteket, és bár a szöveg nem említi temetése csodáját, miszerint a holttestet vivő kocsis a temető felé szándéka ellenére ment Váradra, ezt a jelenetet is megfesti.

Nemzeti királyaink közül Szent Lászlót ábrázolták a legtöbbször a magyar festészetben és szobrászatban. Főleg a 14. században számos önálló freskóciklus örökítette meg életét illetve a hozzá kapcsolódó legendákat. Elsősorban erdélyi és felvidéki templomokban maradtak fenn monumentális freskóciklusok, melyekben az északi falon visszatérő téma a Szent László-legenda. A lányt elrabló kun üldözése és a vele folytatott küzdelem sehonnán sem hiányzott, a szent legenda ürügyén így számos világi jelenetsor került a templomok falára. A drámai jelenetekből kitűnően komponált ábrázolások aránylag gyenge minőségű kivitelezése arra utal, hogy ezekben a freskókban ma már fel nem lelhető mintaképeket követtek. Minden bizonnyal Budán vagy Váradon lehetett jelentősebb falképsorozat.

A lovagi kultúrát, a lovagszent kultuszát a királyi udvar irányította, az általunk ismert freskóciklusok megrendelői azonban jobbára a középnemességből kerültek ki. Az igényesebb képsorok az udvarhoz közelebbi, a társadalmi hierarchia magasabb fokán álló megrendelők számára készültek (pl. Bántornya és

Gecelfalva), ami főleg a művészi színvonalban jutott kifejezésre, az ikonográfiában kevésbé jelentkeztek eltérések. Az előbbi két templomban a jelenetek önálló mezőkre vannak tagolva, míg a korban nagyjából egybeeső kakaslomnici, rimabányai vagy gelencei ciklusokban a jelenetek nincsenek egymástól elválasztva, tagolatlan képsort alkotnak, ami archaizálóbbrábrázolási módra utal. Hasonló felfogásban, de az internacionális gótika dekoratív stílusában készültek 1419-ben a székelyderzsi plébániatemplom falképei. A Szent László-ciklus a 15. században veszt népszerűségéből, a század második felében már divatjamúltnak számít.

A 14. és 15. századi szobrászatban is többnyire együtt ábrázolták a három szent királyt. Kolozsvári Márton és György első alkotásai 1360-70 körül is Istvánt, Imrét és Lászlót jelenítették meg talpuzaton állva a váradi székesegyház észak-nyugati sarkán. Attribútumaik egyértelműen azonosították a szenteket, László jelvényei hüvelyében tartott, tehát oldalára csatolt kard és csatabárd, valamint a nyakában viselt pajzs voltak. A lovagkirály István jobbán, balra pedig Imre állt.

Ezek a szobrok éppúgy elpusztultak a török időkben, mint a Czudar János váradi püspök megrendelésére 1390-ben készített életnagyságnál nagyobb bronzlovas, mely Szent Lászlót ábrázolta, kompozíciója a Kolozsvári testvérek prágai Szent György-szobrával mutatott rokonságot. A fej a győri székesegyház Szent László-hermájával állt kapcsolatban, melyet korábban Márton művének tartottak. Ez a Váradról 1602-ben Győrbe került fejedelmek tartó középkori ötvösművészetünk kimagasló emléke. A hieratikus megjelenésű, stilizált haj-, bajusz- és szakállviseletű, patetikusan felnyílt szájú királyfej a műfaj hagyományai szerint kötött formálású. Ezt a hermát az egyik legautentikusabb Szent László-portrénak tekinthetjük, hisz korábbi előképek alapján készült. A korona 1600-ban Prágában, a herma restaurálásakor került a fejre, mivel a korábbi megsérült, az eredeti naturalisztikus színezésből mára már semmi nyom nem maradt.

Néhány faszobrászati emlék is őrizi Szent László alakját. A Magyar Nemzeti Galéria egy ismeretlen helyről származó, 1430-1440 között készült, mára erősen sérült, festett faszobrának fején egy régi fénykép szerint korona, baljában pedig országalma, jobbában csatabárd volt, ez utóbbi attribútum alapján nevezték már első említésekor Szent Lászlónak. Arctípusa ugyancsak megfelel a lovagkirály hagyományos ábrázolásának. Lefelé, kissé jobbra néző tekintete, zömök arányai, a lehulló paláستtal hangsúlyozott előlnézet arra mutatnak, hogy egy oltárszekrény magasan elhelyezett bal oldali figurája lehetett.

Szintén a Galériában őrzik az 1500 körül készült, valószínűleg Mateócról származó Szent István és Szent László szobrokat, melyek mindkét uralkodót páncélban ábrázolják. A virtuóz könnyedséggel és biztonsággal mintázott szakáll és haj mindkét figuránál hatásosan irányítják a figyelmet a markáns arcokra, a szuggesztív tekintetű szemekre. István és László egy oltárszekrény két szélső alakját képezhették, középről feltehetően egy Madonna hiányzik.

Szent László portréjával találkozunk még pecséteken és érmeiken is, Nagy Lajos pénzeinek egy részére a sajátja helyett példaképe, a szent lovagkirály kép-mását vésette.

A reneszánsz művészet Szent Lászlót nem szerepeltette monumentális falképeken, legendája kizárólag metszeteken elevenedett meg, alakja királyképsorozatok részeként jelent meg. Metszet szolgálhatott előképül a Magyar Nemzeti Galéria 1600 körül egy ismeretlen festő által készített egészalakos képmásához is, melyen Szent László páncélja felett díszes palástban trónol, fején korona,

kezében lándzsa, illetve országalma. A háttér kiképzése reneszánsz palotabelső-re utal. A kompozíció az észak-olaszországi Madonna-ábrázolások háttérmegoldását követi a kétoldali grisaille tájrészlettel, balra a váradi székesegyház, jobbra staffázs-ként a lánymentés jelenete látható. A két élettrajzi motívum felidézése a jó keresztény király és lovag eszményi egységére utal. Hasonló kompozíciós megoldás jellemzi Szent István és Imre herceg képeit is, hisz a három festmény összetartozik.

A török kiűzése után a barokk művészeti stílus szellemében építkeztek országszerte, a templomok falait freskókkal gazdagon borították, számos oltárkép készült. Ekkor ismét divatba jöttek a szentek legendáit feldolgozó képciklusok, de egyedi jeleneteket is találunk. A művészileg legjelentősebb ábrázolásokat a győri székesegyházban látjuk. Az osztrák rokokó vezető mestere, Franz Anton Maulbertsch megfestette Szent Lászlót, amint vizet fakaszt egy sziklából és Lászlót Szent István sírjánál.

Mivel a korai barokk művészet Magyarországon csak jelentéktelen, provinciális alkotásokat produkált, a nívós falképsorozatoknál a késő barokk, illetve rokokó stílus dominált, így a csatajelenetek helyett az elvont témájú, illuzionisztikus jeleneteké volt a főszerep. Talán egyedi esetként a pápai kastély kápolnájának falán az egykori leírás tanúsága szerint László király győzelmes csatái voltak láthatók.

Az olajképeken is visszatérő téma, amint Mária ölében a gyermekkel kijelöli Lászlónak a váradi székesegyház helyét. A Szent László-kultusz utolsó igényes, késő barokk emléke a pozsonyi prímási palota házikápolnájának oltárképe, mely a szent apoteózisát ábrázolja, Zallinger András munkája. A lovagkirály egy felhőn térdel, puttók tartják párnán a koronát és az országalmát, a szent feje felett balra a zászlón a Madonna mint Patrona Hungariae jelenik meg, a kompozíció Szent István koronafelajánlásaira emlékeztet. A kápolna kupolfreskóján Maulbertsch a sziklából vizet fakasztó királyt ábrázolta. A festői program a népe szomjúságán csodával segítő nagy uralkodó példáját kívánta feleleveníteni. Barokk oltárépítmények szobrai között is több helyütt szerepel Szent László alakja.

A 19. századi romantikus, majd akadémikus festészet is számtalan feldolgozásban nyúlt a Szent László-legendához. A Kisfaludy Károly szerkesztette *Aurora* szépirodalmi zsebkönyvekben látott 1822-ben napvilágot a később népszerűvé vált török időkből merített *Dobozy Mihály menekülése* téma első képi megfogalmazása. Ez a kompozíció szolgált mintául négy évvel később ugyancsak az Aurorában Vörösmarty *Cserhalom* című költeményének illusztrálásához. Kisfaludy vázlatát követve készítette a bécsi Michael Hoffmann a rézmetszetet, melyen a török-tatár öltözetben megjelenő kunt, aki ölében a félelemtől elalélt elrabolt magyar nőt igyekszik ellovagolni üldözője, a sisakba és páncélba öltözött fiatal László herceg előtt. László bajuszos arcában a művész nem törekedett portrészzerű hűségre, tipikus 19. századi figurát alkotott. Míg a középkorban a leány megmentését részben misztikus tartalommal töltötték meg, addig a 19. századi művészek a kötött téma mellett is a festői problémákra koncentráltak.

A század végén készült két kimagasló jelentőségű és művészi kvalitású monumentális freskó témáját alkotja a Szent László-legendá. 1880-ban fejezte be Lotz Károly a budai Mátyás-templom Szent László kápolnájának három jelenetét: *A cserhalmi ütközetet*, *A váradi templom alapítását* és *Szent László vizet fakaszt a sziklából*. Ezek a lovagkirály legendájának leggyakrabban ábrázolt eseményei. Az első képen Lotz valójában a leányrabló kun legyőzését ábrázolja az előtér síkjá-

ban levő lendületes kompozícióval. A művész számos elemet átvett a téma középkori feldolgozásaiból. Lotz képei aranyhátter előtt, a két alsó gótikus boltíves fülkében, a vízfakasztás fölöttük mintegy falevélformában jelennek meg. A felső kép a legegységesebb, az erdő vadjai a természet világát viszik a kép középkori szellemébe.

Székely Bertalan az újjáépült pécsi székesegyházban két mellékkápolna kifestésére kapott megbízást. A Mária-kápolnában Székely a magyar királyság első századai történetének fontos eseményeit jelenítette meg. A művész a legszínesebben nem az oltár felett elhelyezett *koronafelajánlás* jelenetét festette meg, hanem azt a korábban templomban nem szereplő történeti eseményt, amely Szent László horvátországi hadjáratának kezdetét, az *átkelést a Dráván*, ábrázolja. Székely képe hangulatában és nem kompozíciós megoldásában igyekszik a középkort idézni. Lotz és Székely freskóin egyaránt dicsfény övezi László fejét, ez jelentős eltérés a korábbi évszázadok szokásától.

A századfordulón a szimbolizmus és szecesszió teljes egységben jelent meg a magyar képzőművészetben, különösen a Gödöllői iskola tűzte célul egy nemzeti mítosz megteremtését, elevenített fel ősi legendákat dekoratív historizáló stílusban. Ebbe a programba belefért a Szent László-legendája is, de főként grafikai lapokon jelentek meg a korábról is ismert események.

1892-ben Szárnovszky Ferenc nyerte meg az Iparművészeti Társulat pályázatát és készítette a jubileumi *Szent László-érmét*, mely előlapján a győri hermát, a hátlapon pedig a kunnal folytatott küzdelem jelenetét ábrázolja. A művész nem a középkor óta hagyományos László-ábrázolást követte, amikor a király állva küzd a kun harccsal, hanem a Szent György-érmek európaszerte ismert kompozíciója nyomán László is lovon ül; László a sárkány helyett a kun harcost győzi le, míg a lány a háttérben áll. A francia iskolázottságú Szárnovszky jól oldotta meg a kissé zsúfolt kompozíciót, és az éremnek nagy sikere volt.

Századunk első felében több egyházművészeti pályázat és kiállítás is volt, melyre számos Szent László-kompozíció készült, ekkor vagy önállóan ábrázolták a királyt vagy legendájának mesészerű, csodás elemeit ragadták ki. Komo­lyabb művészi értéket csak igen kevés mű képvisel azonban. A jelentős alkotások inkább a szinte minden más témát elsőprő Szent István-kultuszhoz kapcsolódtak. A magyar neoklasszicizmus jeles képviselője, Medveczky Jenő készített ugyan 1941-ben egy a Szent László-legendát feldolgozó falképtervet, de ez nem került kivitelezésre. A Római iskola szobrásztagjai közül többen is faragtak vagy öntöttek László-kompozíciókat, csak Ohmann Béla *Szent László-oltára* a város­majori templomban vált közismert művé.